

ELICITERINGSSIGNALER I SAMTALER MELLEM TO INDFØDTE SAMMENLIGNET MED SAMTALER MELLEM EN INDFØDT OG EN IKKE-INDFØDT¹

Af Esther Glahn² (Københavns Universitet)

Definition af eliciteringssignaler

Når to mennesker taler sammen foregår der samtidig med samtalen en udveksling af signaler inden for den såkaldte "back-channel" kommunikation. Tilhøreren kan f.eks. nikke eller smile eller sige "hm-hm" eller andre småord for at tilkendegive forståelse. Den talende anmoder ved eliciteringssignaler om at få sådanne lyttesignaler fra samtalepartneren.

Beskrivelse af de anvendte data

I 1988 indsamlede Anne Holmen, Knud Anker Jensen og jeg ialt 14 videooptagne samtaler mellem en voksen dansker og en ikke-indfødt, ligeledes voksen, som var enten flygtning eller indvandrer. Vi ønskede at have et mindre korpus af denne type sprogligt materiale som vi kunne bruge til forskellige analyser samt til undervisning og demonstration. Der blev desuden indsamlet 4 samtaler med to danskere i hver. Det er 6 af disse samtaler jeg har brugt til denne analyse, 3 med to danskere (fremover benævnt "indfødte samtaler") og 3 med en dansker og en ikke-indfødt (fremover benævnt "ikke-indfødte samtaler"). De ikke-indfødte informanter havde henholdsvis polsk, farsi og kurdisk som modersmål. Der blev givet en skriftlig instruktion til hver af de to samtalepartnere (Jensen 1989) om at de i samtals løb skulle få noget at vide om hinanden. De skulle tale om familie, venner, arbejde, bolig- og arbejdssituation. Der blev til alle danskere udleveret en liste over emner man kunne tale om, hvis man løb tør. Samtalerne varer ca. 20 minutter - der er analyseret 16 minutter af hver samtale.

¹ Denne artikel er en omredigering af Esther Glahn. 1995. Form and Function in back-channel elicitation signals. Millar, Sharon & Jacob Mey (red.). *Form and Function in Language*. Odense: Odense University Press.

² Tak til mine kolleger Otto Bertelsen, Elisabeth Engberg-Pedersen, Nina Grønnum, Evelyn Hatch og Hanne Ruus for værdifuld hjælp og gode råd. En særlig tak retter jeg til min kollega Niels Reinholt Petersen, som har hjulpet mig med de statistiske analyser. Tak til Kirstine Nærvig Petersen for hjælp med manuskriptet.

Ved de første gennemlytninger blev jeg slået af et meget iøjne- og iørefaldende træk. Den polske kvindelige informant markerede sine eliciteringer meget kraftigt, meget hyppigt med et "ja" udtalt med stigende intonation, ofte ledsaget af et spørgende blik. Dette førte mig til til en nærmere undersøgelse af eliciteringssignalerne i korpusset.

Eliciteringernes funktion

Inden rapporteringen om de to analyser skal der gives en kort beskrivelse af deres funktion. Dette er defineret i den videnskabelige litteratur af en del forskere (fx Færch & Kasper 1984, Harms Larsen 1985 og Nedergaard Thomsen 1991). Deres definitioner svarer godt til de funktioner jeg har fundet i mine data, nemlig 1) Regulering af replikskifte, 2) Forståelsestjek og 3) Anmodning om samtykke i forhold til indholdet.³

1) Ikke-indfødt samtale, danskeren har ordet: ...efterhånden oplever du så at der kommer flere danske ord ind i det - <håndbevægelse> (spørgende blik) - når I snakker iransk sammen... Den talende bruger en håndbevægelse der kan tolkes enten som en elicitering eller et signal til et muligt replikskifte eller som begge dele samtidig. Den ikke-indfødte ser med spørgende blik på samtalepartneren og angiver dermed manglende forståelse og manglende ønske om at overtage replikken - og danskeren udbygger derefter betydningen af sin tidligere ytring.

2) Ikke-indfødt samtale. Den ikke-indfødte har ordet: ...hun kom her: i: - nittenhundrede-ogfireogfirs - <blik> (nik) og: jeg kommer... Det danske tyvetalsystem er jo ikke så nemt, og den ikke-indfødte tilkendegiver da også sin usikkerhed ved en pause og derefter et blik på samtalepartneren for at se om vedkommende har forstået.

3) Indfødt samtale. Samtaleemnet er grafologi: ...enhver idiot kan da se der er forskel på alle skrifter *ikke* (jo jo) så der er selvfølgelig... Den talende beder samtalepartneren om at tilkendegive sin enighed i den fremsatte påstand.

Den kvalitative analyse

De sproglige signaler er ikke så vanskelige at identificere, men de ikke-sproglige er vanskeligere at have med at gøre. Det er tit meget svært at afgøre 1) om en informant nu

³ I transkriptionen er der brugt følgende tegn: - angiver pause; lyttesignalerne er skrevet i parentes, de ikke-sproglige eliciteringssignaler i spids parentes; * angiver forkert form; ... angiver begyndelse og/eller slutningen af replikken; ' efter et ord angiver at det er ufuldendt; forlængelse af lyd er angivet ved :

virkelig bevæger hovedet eller flytter blikket og 2) om det så er en elicitering.

Den første vanskelighed kan afhjælpes ved at spille båndet om og om igen i lavere hastighed - men der vil altid bestå en fejlmulighed. Det andet problem, nemlig spørgsmålet om der så er tale om en elicitering, har jeg løst på den måde, at hvis der var et efterfølgende lyttesignal, har jeg medregnet det som en elicitering. Der er ikke fuldkommen overensstemmelse mellem antallet af eliciteringer og lyttesignaler, men dog næsten. Jeg har i disse data fundet færre end 10 tilfælde af en elicitering uden tilsvarende lyttesignal.

Nedenfor følger listen over de sproglige eliciteringer i data.

a) *ikke*

jeg var lige i Egypten her i i januar måned tre uger det syntes (ups) jeg var spændende for eksempel *ikke* (hm) altså virkelig....

(indfødte samtale)

b) *altså*

.og så at sidde der som enogtyveårig og gå i psykoanalyse når man ikke har specielt mange store problemer det tror jeg ikke er så fedt altså - (latter) så det droppede jeg

(indfødte samtale)

c) *vel*

altså forlagets virksomhed er ikke indstillet *vel*- (*smil*) men altså nu nu - ...

(indfødte samtale)

d) *ikke også*

du ved godt der er d' de der projektgruppeordninger *ikke også* (ja) ja om man kunne lave speciale inden for det

(indfødte samtale)

e) *sådan*

så er det ligesom at man sådan står lidt - underlig situation også der *sådan* - (intet lyttesignal) i min og nogle år før og *sådan* (hm) og det kommer til...

(indfødte samtale)

f) *jo*

og hvordan man skal forholde sig til mange ting ændrer sig *jo* - (ja) alt - også efter hvordan...

(indfødte samtale)

g) *ja*

og jeg skulle - bestå - de to *eksamen *ja* - (ja) på *universitet

(ikke-indfødte samtale, hvor den tidligere omtalte polske informant er usikker på formen *eksamen* og søger forståelsen bekræftet ved et *ja* udtalt med stigende intonation)

h) selv-reparation

hun lejede - *fremlejede* (nå) lejlighed men...

(ikke-indfødte samtale)

i) ikke-terminal intonation

så har jeg været ude at undervise i *pædagogikum* - (nik) og *så*...

(indfødte samtale)

j) forlængelse af lyd

hvad man er interesseret i - (ja) *udover*: (nik) sit fag...

De ikke-sproglige signaler er:

k) Hovedbevægelser.

Enten nik eller bevægelse fra den ene side til den anden.

l) Blik.

Nogle talende ser væk under deres replik og skifter så til et direkte blik på samtalepartnere. Dette gælder alle de ikke-indfødte informanter og også nogle af danskerne. Andre ser direkte på samtalepartnere under replikken og markerer så eliciteringen ved at se væk. Dette er tilfældet for alle de danskere der taler med ikke-indfødte informanter. Man har indtryk af at de føler det nødvendigt at observere meget omhyggeligt om samtalepartnere forstår, således at de kan reparere deres tale, hvis de konstaterer at forståelsen glipper.

m) Blinken.

Man kan også blinke en eller flere gange for at elicitere et lyttesignal.

n) Mund- og ansigtsbevægelser.

Der kan være tale om løftede øjenbryn eller forskellige andre ansigtsbevægelser, undertiden ligefrem grimasser.

o) Rømmen.

p) Kropsbevægelser.

Fx at læne kroppen fremad eller tilbage eller bevæge sig på stolen.

q) Latter.

Den kvantitative analyse

Tabel 1 viser resultatet af den kvantitative analyse for de tre indfødte samtaler og tabel 2 for de ikke-indfødte. Tabel 3 viser en opsummering af resultaterne for begge samtaletyper.

	Samtale no. 22		Samtale no. 24		Samtale no. 26	
Sproglige signaler	IND995	IND994	IND991	IND992	IND989	IND990
ikke	21	7	11	4	2	16
altså	5		1	1		5
vel				1		2
ikke også				1		
sådan	2					2
jo					1	1
lydforlængelse				2	1	
ikke-terminal intonation	16	5	17	4	10	3
selvreparation		1				
sum sprog sign.	44	13	29	13	14	29
ikke-sproglige signaler						
latter	7	11	1		7	2
hovedbevægelser	6	12	41	7	21	14
blik	1	1	3		4	16
hånd- og armbevægelser	5	11	16	14	2	2
mund- og ans. bev.	2	3	2	2	2	7
kropsbevægelser					2	3
blinken	1	1			3	
rømmen			1	1		
Sum ikke-spr.	22	39	64	24	41	44

Tabel 1. Indfødte samtaler

	Samtale no. 2		Samtale no. 4		Samtale no. 8	
Sproglige signaler	INDF	IKKE-INDF	INDF	IKKE-INDF	IND	IKKE-INDF
ja		34			1	
vel			1			
ikke			6		1	
sådan						
selvreparation				1		1
ikke-term. int.	1					
Sum sprog. sign.	1	34	7	1	2	1
Ikke-sproglige signaler						
hovedbevægelser	11	4	9		2	36
blik	2	52	2	30		30
blinken					3	
hånd- og armbevægelser	1	7	21	8	12	17
kropsbevægelser				1		
ansigtsbevægelser	2	7	8		4	
latter			4	3	2	
Sum ikke-sproglige sign.	16	70	44	42	23	83

Tabel 2. Ikke-indfødte samtaler

	Sproglige signaler. Sum	Ikke-sproglige signaler. Sum
Indfødte samtaler	142	234
Ikke-indfødte samtaler	46	278

Tabel 3. Opsummering af tabel 1 og 2

Sproglige signaler	
INDF-INDF	INDF-IKKE-INDF
142	46

ikke-sproglige signaler	
INDF-INDF	INDF-IKKE-INDF
234	278

Tabel 4. Fordeling af signaler i indfødte og ikke-indfødte (betegnet hhv. indf-indf og indf-ikke-indf) samtaler

Som det fremgår af tabel 1 bruger de indfødte danskere mange forskellige sproglige signaler

(fra 13 - 44 for hver person) og også en del ikke-sproglige (fra 22 - 64 for hver person). Af tabel 2 fremgår det at de ikke-indfødte informanter bruger fra 1 - 34 sproglige signaler for hver person. Heraf bruges de 34 af den tidligere omtalte polske informant, der altså har en helt idiosynkratisk adfærd på dette område. I denne type samtaler bruges til gengæld et stort antal ikke-sproglige signaler, fra 7 - 83 beregnet for hver person.

Tabel 3 viser en sammentælling af henholdsvis sproglige og ikke-sproglige eliciteringer for henholdsvis ikke-indfødte og indfødte samtaler. Her ser vi helt klart forskellen: I indfødte samtaler findes 142 sproglige eliciteringssignaler over for 46 i de ikke-indfødte samtaler og for de ikke-sproglige signaler 234 over for 278. Dette resultat er statistisk signifikant. En chi-i-anden test for uafhængighed giver resultatet chi-i-anden = 49.211, $p < 0.001$.

Hvis vi behandler de to typer elicitationssignaler hver for sig (tabel 4), viser det sig at virkningen af samtaletype er højst signifikant for begge signaltyper. Dette er undersøgt ved en chi-i-anden test for *goodness of fit* som for sproglige signaler giver chi-i-anden = 36.087, $p < 0.001$, for ikke-sproglige chi-i-anden = 13.217, $p < 0.001$.

Yderligere viser det sig at der er en forskel i de indfødte informanternes brug af de to typer signaler alt efter om de taler med andre indfødte eller ikke-indfødte, se tabel 5. De har færre sproglige og flere ikke-sproglige signaler når de taler med ikke-indfødte end når de taler med hinanden. Den statistiske analyse for dette giver resultatet chi-i-anden = 24.382, $p < 0.001$.

	Sproglige signaler	Ikke-sproglige signaler
Indfødte samtaler	142	234
Ikke-indfødte samtaler	10	82

Tabel 5. Fordelingen af indfødte taleres eliciteringssignaler i forhold til samtalepartner

Konklusion

Der er altså en signifikant forskel i fordelingen af signaler i forhold til analysens to dimensioner, nemlig indfødte over for ikke-indfødte talere og sproglige over for ikke-sproglige signaler. De indfødte samtaler omfatter signifikant flere sproglige eliciteringssignaler end de ikke-indfødte.

At ikke-indfødte talere foretrækker ikke-sproglige signaler bliver endnu tydeligere når man tager i betragtning at 34 af de 36 sproglige signaler der blev brugt af de ikke-indfødte talere var det "ja" der blev brugt af informant nr. 2, den polske dame som blev omtalt i

artiklens indledning. De to andre ikke-indfødte informanter brugte kun et enkelt sprogligt signal hver (se tabel 2).

Dette betyder at brug af dette elicitationssignal ikke er typisk for ikke-indfødte. I hele korpusset er der én anden polsk informant, en kvinde. Hun bruger også "ja" som et eliciteringssignal (formodentlig overført fra polsk), men ikke i nær samme udstrækning. Ingen af de andre informanter i hele korpusset på 14 ikke-indfødte samtaler bruger "ja" på denne måde (Glahn 1987).

Indfødte talere bruger en række forskellige sproglige eliciteringsformer når de taler med andre indfødte. Men når de taler med ikke-indfødte, begrænser de deres brug af forskellige former. I sidste tilfælde bruger de 1 - 7 typer af sproglige signaler, men 13 - 44 når de taler med andre indfødte. Den statistiske analyse viste at denne begrænsning også gælder fordelingen af deres sproglige og ikke-sproglige signaler, idet de bruger færre sproglige og flere ikke-sproglige signaler når de samtaler med ikke-indfødte. Denne begrænsning svarer godt til de sproglige og samtalemæssige justeringer der er beskrevet af bl.a. Hatch (1978) og Long (1981, 1983). Det antages sædvanligvis at sådanne justeringer letter de ikke-indfødtes sprogtilnærmelse. Især anses reparationer og betydningsafklaringer for fremmende for sprogtilnærmelsen. Mht. eliciteringssignalerne er det ikke let at påpege hvordan brug af ikke-sproglige signaler snarere end sproglige kan tænkes at lette tilegnelsen. Det er mere tænkeligt at denne justering bidrager til at samtalen får et lettere forløb, fordi de ikke-indfødte talere får mindre sprogligt materiale at bearbejde, og forståelsen derfor bliver lettere for dem.

Litteratur

- Færch, Claus & Gabriele Kasper. 1984. Ja und - og hvad så? - A contrastive discourse analysis of gambits in German and Danish. Jacek Fisiak (red.). *Contrastive Linguistics*. The Hague: Mouton: 69-105.
- Glahn, Esther. 1987. An analysis of elicitation signals in conversations between native speakers and non-native speakers with different language background. Udgivet manuskript. Foredrag holdt ved den 1. Internationale Pragmatikkongres, Antwerpen.
- Jensen, Knud Anker. 1989. *Projekt Indvandrer dansk*. Københavns Universitet.
- Long, Michael H. 1981. Input, interaction and second language acquisition. H. Winitz (red.) *Native language and foreign language acquisition*. New York: New York Academy of Sciences, Annals of the New York Academy of Sciences 379: 259-278.
- Long, Michael H. 1983. Native speaker/non-native speaker conversation and the negotiation of comprehensible input. *Applied Linguistics* 4.2: 126-141.

Nedergaard Thomsen, Ole. 1991. Grammar in Danish conversational discourse. Frans Gregersen & Inge Lise Pedersen (red.) *The Copenhagen study in urban sociolinguistics*. København: C.A. Reitzels Forlag: 337-443.

Harms Larsen, Peter. 1975. Samtalens grammatik. *NyS* (Nydanske Studier & Almen Kommunikationsteori) 8:66-102.

Peter Widell og Mette Kunøe (udg.):
7. Møde om Udforskningen af Dansk Sprog
Århus 1999

OM MEDIOPASSIV I DE DANSKE ØMÅL

Af Asgerd Gudiksen (Københavns Universitet)

Mit foredrag handler om udtryk som:

han bands som en tyrk

tidslerne stiks

mælken skils

Verbalformerne ligner passivformer på udtrykssiden ved at ende på -s. Men de adskiller sig fra passiv ved normalt at være enstavede. Og hvad angår betydningen er især de to første eksempler klart forskellige fra passiv. Lolliken Balthasar Christensen (Christensen 1930, 1931 og 1936), der vist er den der har været mest optaget af disse former, kalder fænomenet "tilbøjelighedens lideart". Han taler også om den onde tilbøjelighed. Det er nemlig i alle tilfælde en uheldig egenskab der er tale om. Denne foreløbige karakteristik passer godt til:

han bands

tidslerne de stiks

Derimod passer den ikke så godt til:

mælken skils

Og det er det problem jeg især vil koncentrere mig om i mit indlæg.

Det jeg her præsenterer er den første begyndelse til en undersøgelse af s-former i de danske dialekter. Baggrunden for at jeg har valgt netop denne indfaldsvinkel er, at jeg har lavet to større undersøgelser af deverbative tendensafledninger på -vorn, -agtig og -et som *drillevorn*, *drilagtig*, *drillet*. Min hensigt var oprindeligt kun at se lidt nærmere på denne anden form for morfologisk markering af "tilbøjelighed".